

Du er mindre viktig enn du tror

På årets første dag sluttet en av våre skarpeste og mest sjenerøse hjerner å produsere.

Tekst:
AKSEL BRAANEN
STERRI
Kommentator

Filosofen Derek Parfit tilbrakte nær hele sitt voksne liv på All Souls, et college ved Universitetet i Oxford, men hans virke har preget og vil fortsette å prege mennesker som ikke engang er i kontakt med hans verker. Jeg blir sjeldent trist når kjendiser dør, men med Parfit er det annerledes. Til tross for at han hadde lagt 74 år av sitt liv bak seg, går vi nå glipp av en tenker som fortsatt lå helt i fronten i å utvikle filosofien, og dermed vår tenkning om hva det vil si å være et menneske og hvordan vi bør handle.

Men Parfits ideer ga oss også en grunn til å være litt mindre trist over hans bortgang. Han viste oss nemlig at vi overdriver betydningen av hva det vil si å være oss og hva det vil si å dø.

De fleste vil vedgå at vi gjennomgår en betydelig fysisk og psykisk endring gjennom livet. Vi husker ikke noe fra våre første leveår, atomene vi består av forsvinner og erstattes av nye, og blir vi demente kan vi glemme våre nærmeste, våre viktigste prosjekter og endre personlighet. Likevel tviholder mange på at du er deg, på et relevant vis, fra fødsel til død.

Alle dine minner

Parfit ber oss se nærmere på denne antakelsen. Si du havner i en ulykke og vi bare kan redde hodet ditt og plasserer det på en annen kropp som likner på din. Har du overlevd? Eller se for deg at begge dine tvillingbrødre fikk hjerne-skade, og legene gir dem hver sin hjernehalvdel fra deg. Begge har alle

dine minner og din personlighet og begge hevder hardnakket at de er deg. Eksisterer du videre som begge? I boka *Reasons and Persons* fra 1984, som av mange hevdes å være det fremste filosofiske verket i det tjuende århundret, konstruerer Parfit en rekke slike tankeeksperimentene for å sannsynliggjøre at det at du er *deg* over tid, ikke er en så dyp sannhet som vi tror.

Disse tankeeksperimentene spiller samme rolle som eksperimenter i vitenskapen. De gjør det mulig å avgjøre hvilken forklaring som er best til å forklare hva det betyr å eksistere over tid. Det som betyr noe, er ifølge Parfit, ikke at jeg er én organisme over tid, men at mine tanker, personlighet og prosjekter overlever. Vi bør forstå oss selv som arvinger av et tidligere «jag», slik begge dine tvillingbrødre i tankeeksperimentet blir til arvinger av ditt tidligere jeg.

Dette har flere konsekvenser. Det gjør at du har en svakere tilknytning til deg selv over tid enn vi vanligvis tenker. Om ikke endringene i vårt eget liv hadde skjedd så gradvis, så ville den tanken falt oss mer naturlig. Forestill deg bare at du skulle hoppe fra ditt åtteårige jeg til ditt 30-årige jeg, eller fra 30 til 80 år. Du ville trolig opplevd det som ganske fremmed.

Arving

Denne løsere kontakten med deg selv over tid får konsekvenser for hva vi har grunn til å gjøre, mener Parfit. Vi har på et vis en mindre interesse i vår

framtidige jeg. Det er jo bare vår arving. En kan også argumentere for at det gir staten et større rom til å drive med formynderisk politikk. Hvis du ikke sparer til alderdommen, er det ikke «deg», men en annen som blir straffet for dine valg.

Det får også konsekvenser for forholdet vårt til andre mennesker. Det som betyr noe for oss blir ofte videreført av vårt framtidige jeg, men mine tanker, ideer, prosjekter, omsorg for andre osv. kan også leve videre i andre mennesker. Når du lever sammen med et annet menneske blir dere formet av hverandre og når vi kommuniserer med hverandre så lever den andre videre i oss. Dette er en frigjørende tanke.

Parfit formulerte det bedre enn jeg evner: «*When I believed that my existence was such a further fact, I seemed imprisoned in myself. My life seemed like a glass tunnel, through which I was moving faster every year, and at the end of which there was darkness. When I changed my view, the walls of my glass tunnel disappeared. I now live in the open air. There is still a difference between my life and the lives of other people. But the difference is less. Other people are closer. I am less concerned about the rest of my own life, and more concerned about the lives of others.*»

Moralsyn

Parfit tok det hele et hakk lenger. Han mener hans syn på hva det vil si å eksistere over tid, motiverer et upartisk

moralsyn. Vi bør bry oss om alle like mye. Dette fikk praktiske konsekvenser for Parfit. Han støttet blant annet effektiv altruisme-bevegelsen, som gir bort store deler av inntekten sin til de aller fattigste og bruker vitenskapens verktøy til å finne ut hvilke tiltak som er mest effektive til det formålet. Han ga årlig minst ti prosent av inntekten sin til veldedighet. Han så det ikke engang som å gi. Riktignok er formuen vår juridisk sett vår, men de fattigste i denne verden har en mye større moralsk rett på formuen «vår» enn vi har, mente han.

Parfits sjenerøsitet begrenset seg imidlertid ikke til veldedighet. Han virket minst like engasjert i andres arbeid som sine egne. Studenter og kollegaer forteller om en som ga kommentarer på arbeidene deres som var like lange som deres egne bidrag. Leser du i forordene til bøkene til flere av våre fremste filosofer, så ser du hvilken intellektuell gjeld de mener de har til Parfit.

Hans syn på personlig identitet har fått enorm betydning også for spørsmål som abort, aktiv dødshjelp og hvilke forpliktelser vår generasjon har til kommende generasjoner, f.eks. vedrørende klimautslipp.

Forpliktelser

Det er mange som mener at moralske forpliktelser oppstår i kraft av vår relasjon til andre mennesker, enten som medlemmer, som familiemedlem eller annet. Men samtidig mener de